MAGDA ISANOS: „ÎNTRE MINUTU-ACESTA CARE BATE/ ȘI CELĂLALT...”

Doctor habilitat în filologie **Aliona GRATI**
Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare

MAGDA ISANOS: "BETWEEN THE MINUTE THAT BEATS/AND THE OTHER ..."

Summary. This year we celebrate 100 years since the anniversary of the poet. During the little time she had, as she went to eternity at only 29 years old, Magda Isanos has written poetry, novels, theater and journalism. It has been said about her that she is the most profound poet of the Romanian literature. Exegetes consider her among the most endowed offspring, passionate in light and love of people, taking the reader through authentic and original work, by the depth of sensitivity and humanistic ideals.

When she was only 1 year old, together with her parents, psychiatrists, Magda Isanos moves to Costiujeni, a locality around Chisinau. She grows up and studies there, in the hospital, then in the Diocesan high school for girls from Chisinau. Back then the director of the high school was the famous Elena Alistar, Eliza Isanos's sister and the aunt of Magda, Member of Sfatul Tarii. After a debut album with lyrics in the school magazines from Chisinau, the high school student becomes almost immediately the author of "Viata Basarabiei" ("Bessarabian Life"), alongside with Pan Halippa, St. Ciobanu, N. Costenco, T. Inculet, S. Cujba, Gh. V. Madan, I. Buzdugan, Al. Boldur, A. Lutcan and Vl. Cavarnali, which meant a recognition of her literary value. The article reconstructs these events, and not only, of the life of the poet, unknown until recently.

17.04. 1916 - 07.11.1944

Key words: Magda Isanos, poet, inter-war Bessarabia, Romanian literature, *Viața Basarabiei* (Bessarabian life).

Rezumat. Anul acesta se împlinesc 100 de ani de la nașterea poetei. În puținul timp pe care destinul i l-a dat, plecând în eternitate la numai 29 de ani, Magda Isanos a scris poezie, proză, teatru și publicistică. S-a spus despre ea că este cea mai profundă poetă a literaturii române. Exegeții o consideră printre cele mai înzestrate vlăstare, pasionată a luminii și a dragostei de oameni, cucerind cititorul prin creația autentică și originală, prin profunzimea sensibilității și înălțimea idealurilor umaniste.

La numai un an Magda Isanos trece împreună cu părinții săi, medici psihiatri, la Costiujeni, o localitate din preajma Chișinăului. Crește și își face studiile aici, în incinta spitalului, apoi la Liceul Eparhial de fete din Chișinău. Pe atunci liceul avea ca director pe renumita Elena Alistar, sora Elizei Isanos și mătușa Magdei, deputat în Sfatul Țării. După un debut cu versuri în revistele școlare din Chișinău, eleva de liceu deveni aproape imediat un autor de la „Viaţa Basarabiei”, alături de Pan Halippa, Șt. Ciobanu, N. Costenco, T. Inculeț, S. Cujbă, Gh. V. Madan, I. Buzdugan, Al. Boldur, A. Luțcan și Vl. Cavarnali, ceea ce însemna o recunoaștere a valorii ei literare. Articolul reconstituie aceste și alte evenimente din viața poetei, necunoscute până nu demult.

Cuvinte-cheie: Magda Isanos, poetă, Basarabia interbelică, literatura română, *Viața Basarabiei.*

Se împlinesc 100 de ani de la nașterea Magdei Isanos, talentata poetă care și-a început cariera literară în Bararabia interbelică. Mulți ani la rând, s-a spus despre ea că este cea mai profundă poetă a literaturii române. Exegeții au considerat-o printre cele mai înzestrate vlăstare, pasionată a luminii și dragostei de oameni, cucerind cititorul prin creația autentică și originală, prin profunzimea sensibilității și înălțimea idealurilor umaniste. În puținul timp pe care destinul i l-a dat, plecând în eternitate la numai 29 de ani, Magda Isanos a scris poezie, proză, teatru și publicistică.

În timpul vieții, Magda Isanos a cunoscut două momente de glorie literară. Primele ecouri ale celebrității i-au parvenit la douăzeci de ani, după ce Mihai Codreanu a prezentat-o în cadrul unei ședințe a *Însemnărilor ieșene* ca pe „o poetă de o mare sensibilitate” și „de o reală profunzime”. Avându-l ca mentor pe Mihail Sadoveanu, cercul cunoscutei reviste cuprindea elita culturii ieșene, iar aprobările acesteia i-au asigurat tinerei un fulminant succes la public. Al doilea moment de grație în cariera poetei s-a produs în 1943 cu ocazia editării singurului volum antum *Poezii*, apărut la aceeași Editură „Brawo” la care se tipărea și *Însemnări ieșene.* Cartea s-a bucurat de prezentă-

BDD-A29266 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

rile unor critici literari notorii, remarcabilele publicaţii *Revista Fundaţiilor Regale*, *Timpul*, *România tânără*, *Universul literar*, *Adevărul literar şi artistic* găzduind comentariile lui Pompiliu Constantinescu, George Bezviconi, Şerban Cioculescu, dar şi ale tinerilor pe atunci Ion Caraion şi Virgil Ierunca.

Judecând după numărul mare de cronici la cărţile postume *Cântarea munţilor*, 1945, *Ţara luminii* (*Imnuri pentru pământ*), 1946, *Poezii,* 1947 şi încă câteva, în deceniile următoare, Magda Isanos beneficiază de o atenţie constantă, fapt menţionat de Constantin Ciopraga în prefaţă la volumul *Cântarea munţilor* (1988): „Ea, cea atât de concret implantată în istoria curentă, trece – postum – într-un timp al mitului (...) În posteritate poezia Magdei Isanos cunoaşte o audienţă remarcabilă, pe măsura celei care a fost o personalitate de excepţie" [1, p. 5, 25]. Creaţia ei este semnalată admirabil de Ion Caraion, Şerban Cioculescu, Garabet Ibrăileanu, Baltazar Camil, George Ivaşcu, Alexandru Piru, Alexandru Jebeleanu, Geo Bogza, Laurenţiu Fulga, Marin Bucur, Ion Rotaru, Victor Felea, Horia Bădescu şi mulţi alţii. Chiar şi mai scepticul Geo Bogza semnează despre Magda în cheie superlativă: „A scris versuri în care se simte tălăzuirea oceanului când se pregăteşte furtuna, versuri uriaşe, poate cele mai dintâi versuri uriaşe pe care le-a scris o fiică a poporului nostru" [1, p. 25]. La rândul lui, criticul Nicolae Manolescu şi-a adus contribuţia, consemnând în prefaţa la antologia *Poezia modernă de la G. Bacovia la Emil Botta* prezenţa unei poezii „excepţionale, cu mare influenţă asupra întregii poezii feminine de după război..." [2, p.]. La distanţă de mai puţin de zece ani de la afirmaţia lui Constantin Ciopraga, Alex Ştefănescu ajunge la o concluzie mai temperată în ceea ce priveşte solicitarea acestei poezii: „Din Magda Isanos rămâne o legendă, din ce în ce mai ceţoasă" [3]. Totuşi, poeta îşi menţine un anumit public în continuare, pentru care s-a creat o pagină web[4], s-a editat o revistă intitulată *Ferestre* şi s-a organizat un Festival Naţional de Literatură „Eusebiu Camilar – Magda Isanos" [5].

În Basarabia, promovarea Magdei Isanos parcurge o cale anevoioasă, fiind afectată de sincopa extinsă între anii 1940 şi 1989. Cum bine se ştie, climatul literar din perioada interbelică a fost prielnic pentru afirmarea energiilor creatoare ale tinerei poete. După un debut cu versuri în revistele şcolare din Chişinău *Licurici* (1932), *Ghiocei* (1933) şi *Crai nou* (1934), eleva de liceu deveni aproape imediat un autor de la *Viaţa Basarabiei*, alături de Pan Halippa, Şt. Ciobanu, N. Costenco, T. Inculeţ, S. Cujbă, Gh. V. Madan, I. Buzdugan, Al. Boldur, A. Luţcan şi Vl. Cavarnali, ceea ce însemna o recunoaştere a valorii literare. Un reportaj despre „Serata artistică-literară a revistei *Viaţa Basarabiei*" ne stă mărturie a faptului că tânăra a avut aici un mediu deschis şi receptiv la talentul ei: „Din iniţiativa revistei s-a organizat la teatrul «Orpheum» o serată literară, urmată de bal în ziua de 5 decembrie a.c. (…) Au citit din operele sale domnişoara Magda Isanos şi domnul Gheorghe V. Madan" (nr. 11-12, 1935, p. 91). În numărul 9 (1936) al revistei, Nicolae Costenco o trece pe lista membrilor „Societăţii Scriitorilor din Basarabia" care urma să se instituie la scurt timp. Într-adevăr, în 1939, numele ei apare alături de fondatorii Pan Halippa, N. Costenco, I. Buzdugan, O. Cruşevan-Florescu, B. Istru, T. Nencev şi V. Luţcan.

Redactorii de la *Viaţa Basarabiei*, *Cuget Moldovenesc*, *Pagini Basarabene* o considerau pe Magda ca făcând parte importantă din acel „fond spiritual basarabean" pe care ei şi-l doreau explorat, fortificat şi promovat. Oferind prioritate băştinaşilor (imperativ promovat cu insistenţă mai ales de Nicolae Costenco), cei de la *Viaţa Basarabiei* îi publicau versurile chiar şi după ce poeta a plecat la Iaşi pentru studiile universitare. Numărul 2-3 (1939) al revistei conţine o referinţă amicală la adresa ei: „Pentru noi e o plăcere deosebită de a constata, printre colaboratorii acestei foi, prezenţa unei Basarabence, Magda Isanos. Reproducem poezia *Dimineaţă*, din nr. 2 al Jurnalului literar, pentru a împrospăta în memoria cititorilor noştri numele unei vechi colaboratoare a revistei noastre, dar care, pare-se, a uitat de existenţa noastră." La fel procedau şi celelalte reviste, tratând-o cu un aer de familie şi considerând-o portavoce a Basarabiei româneşti.

Interzicerea autorilor indezirabili noului regim după anexarea sovietică a Basarabiei se răsfrânge şi asupra memoriei Magdei Isanos. Pentru noile generaţii consumatoare de literatură „moldovenească" de la Est de Prut poeta este practic o necunoscută. Numele îi iese la lumină doar după 1989, graţie unui serial de articole semnate de Vasile Badiu în revistele de cultură locale. Cercetătorul îşi împărtăşeşte revelaţia unei moşteniri preţioase, vestind o poetă „de sensibilitate rară şi de o gândire artistică profundă", în a cărei poezie se aud „ecouri ale meleagurilor basarabene" şi se susţin pledoarii întru „dreptatea pentru oameni". Tot în 1989, Editura „Literatura artistică" scoate de sub tipar, în grafie latină, volumul de versuri, schiţe şi cronici *Magda Isanos. Confesiuni lirice*.

Atitudinea criticului faţă de poetă, al cărei destin s-a împletit cu o întreagă generaţie de basarabeni eminenţi, ieşiţi ca o binecuvântare de sub norii denşi ai uitării, este susţinută de Nicolae Corlăteanu, Mihai Cimpoi, Veronica Bâtcă şi alţi istorici literari care o reintegrează

BDD-A29266 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

în istoria literară a locului. Alexandru Burlacu şi Alina Ciobanu o includ pe Magda Isanos în antologia *Scriitori de la „Viaţa Basarabiei”*, iar Mihai Cimpoi îi acordă spaţiu considerabil în a sa *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. La un moment dat, gesturile criticilor de la Chişinău trezesc suspiciuni pe motiv că ar fi resuscitat ideologia regionalismului cultural [7]. Are poezia Magdei Isanos un „specific basarabean” sau nu rămâne de văzut, se cere însă situarea ei în contextul în care şi-a început activitatea şi în poetica timpului deopotrivă. Cert e că la 1938, într-un articol intitulat *Tânăra lirică basarabeană*, Laurenţiu Fulga trece numele Magdei Isanos pe o listă compunând „elita spiritualităţii basarabene” [8, p. 7].

În reconstituirile sale, Elisabeta Isanos probează faptul că Magda a păstrat „dorul de provincia ireversibilă. Cei plecaţi evocă mereu atmosfera locului de baştină: un parfum indescifrabil, o ţinută care-i defineşte ca o hieroglifă. Copil, ghiceam imediat în casa cui intrasem. Recunoşteam încă din uşă o odaie de basarabeni: câteva obiecte ciudate, nelipsitul samovar, pe care nicio luptă şi niciun pact politic n-au reuşit să-l disloce, mirosul de ceai şi plante medicinale, de unde ideea că ierborizau cu toţii uscându-se, dar şi altceva, greu de spus, poate o anumită lentoare serioasă, un ritm al vieţii zilnice” [9, p. 160].

Mihai Cimpoi trece drept „marcă basarabeană” un anume „vizionarism social” al poeziei „de început de secol cu fâlfâiri agitate de drapele şi aprinderi de sfeşnice, cu strigăte de groază şi sunete chemătoare la goarne, cu mâini întinse peste ruini şi morminte, cu încendieri de zări, cu galopări tropotitoare şi cu suliţi ridicate în ceruri, cu oameni porniţi după pilda şuvoaielor revărsate” [10, p. 128]. Relieful particular al poeziei Magdei Isanos are drept corolar inclusiv aceste date particulare care îi completează formaţia scriitoricească, dar în niciun caz nu o circumscriu doar spaţiului basarabean. Predispoziţia cercetătorilor de a o considera o „poetă a noastră” ne-a determinat, în 2004, să-i acordăm spaţiul considerabil în teza de doctorat cu tema *Lirica feminină din Basarabia. Anii ’20-’30*. Faptul că Magda Isanos este o poetă a literaturii române nu intra în contradicţie cu cel de a prezenta cu relevanţă lirica feminină din Basarabia interbelică.

În continuare, ne propunem să oferim informaţii inedite referitoare la viaţa şi activitatea Magdei Isanos, despre care, până nu demult, se ştia foarte puţin, de exemplu, despre obârşia grecească a familiei Isanos. Aceste date se datorează, în mare parte, Elisabetei Isanos, fiica poetei, care a scos la iveală mai multe momente din viaţa mamei sale în cele două cărţi cu amintiri: *În căutarea Magdei Isanos* (Bucureşti, Editura Fundaţiei PRO, 2003) şi *Cosânzenii* (Timişoara, Editura Artpress, 2005). Portretul de faţă a fost posibil şi datorită mai multor memorii scrise de câteva personalităţi ale timpului, care au cunoscut-o pe poetă.

Magda Isanos se naşte la 17 aprilie 1916, ora trei după amiază, de Duminica Tomii, cu puţin timp înainte de intrarea României în Primul Război Mondial, în locuinţa părinţilor săi din incinta spitalului Sf. Spiridon. În toamna aceluiaşi an „Bucureştiul a căzut în mâinile lui Falkenhein. Exodul spre Iaşi devenise demenţial: un aflux de sute de mii de refugiaţi, militari şi civili, români şi de alte neamuri. De pomină aveau să rămână soldaţii ruşi, în iarnă, când jucau de frig pe vagoane, spărgând acoperişurile şi căzându-le în cap celor dinăuntru. Să-ţi cadă în cap un rus degerat nu era însă cel mai rău lucru care ţi se putea întâmpla. Iaşul era flămând, secătuit de lipsuri; doar corbii din turnurile Mitropoliei se înmulţiseră peste măsură, revărsându-se ca un văl funerar peste oraş” (Elisabeta Isanos).

La vârsta de un an si şase luni Magda se îmbolnăveşte de poliomielită, molipsindu-se de la un copil din vecini. Se salvează datorită grijii deosebite a mamei sale, despre care poeta spunea mai târziu: „Mama m-a născut a doua oară”. Sechelele bolii sunt reduse la minimum, rămân însă sănătatea firavă şi o dificultate la mers.

În 1918, tatăl său, Mihai Isanos, este numit medic psihiatru la spitalul de boli nervoase din Costiujeni, o localitate din apropierea Chişinăului. Familia Isanos se transferă la Costiujeni. Aici se mai nasc patru surori: Silvia, Veronica, Elisaveta şi Ana. La 1 septembrie 1923, Magda intră la şcoala primară din incinta spitalului, unde existau cele necesare, inclusiv grădiniţa şi şcoala primară. Anii petrecuţi în localitatea basarabeană în Casa din Vale şi grădina de pe lângă spital rămân în amintirile Magdei Isanos şi ale celorlalţi membri ca fiind cei mai frumoşi din viaţă. Copilăria Magdei decurge în spaţiul prielnic dintre şcoală, grădina din faţă şi biblioteca tatălui, care era un cititor pasionat şi avea colecţii din scriitori clasici ruşi, români şi francezi: Eminescu, Arghezi, Rilke, Flaubert, Oscar Wilde.

În 1929, Magda devine elevă la Liceul Eparhial de fete din Chişinău (în clasa a VI-a). Clădirea liceului i se părea fetei cea mai neprietenoasă din oraş, severă şi rece ca o puşcărie, în pofida faptului că era condusă de mătuşa ei de pe mamă, renumita Elena Alistar, deputat în Sfatul Ţării din partea Uniunii femeilor moldovene. Un timp Magda locuieşte la internatul de pe lângă liceu, care emana pe atunci un miros de „Rusie veche”, împreună cu locuinţa directoarei ce „trăsnea a revoluţie ca Siberia de albă”. Îşi alină dorul de gradină Casei din Vale în veselia pe care o întreţinea prin farse, glume şi păcăleli. Însufleţea prin prezenţa-i orice adunare şi era adorată pentru firea ei îndrăzneaţă.

BDD-A29266 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

Începe a scrie versuri pe la treisprezece ani. Tatăl primește vestea cu sfială și neliniște, „ca o găină care a clocit un pui de rață și se uită apoi de pe mal cum înoată" (Elisabeta Isanos). Primele caiete de poezii le rupe sau le arde, păstrându-se din ele doar câteva versuri memorate de surori. Una din acestea e închinată mezinei cu ocazia împlinirii a trei ani: „În ochii tăi,/ Deschiși, mirați și-ncrezători asupra lumii,/ În ochii tăi miraculos de clari,/ O să se-ncuibe vipera minciunii,/ Și-n colțul minusculei tale guri,/ Atât de dulce și surâzătoare,/ Se vor săpa cu vremea zbârciturI,/ Mereu mai adâncite, mai amare.// Azi crezi în basme, însă mâine/ Vei învăța adesea să te-ndoiești/ Și-n lupta ne-ndurată pentru pâine,/ Tu vei uita, desigur, să zâmbești". Au mai rămas și niște epigrame, compuse de Magda într-un duel poetic cu băiatul din vecinătate, care la un moment dat a pomenit defectul ei fizic, asemănând versurile cu stăpâna lor. Răspunsul: „Regret c-am răscolit o răutate/ Pe care nici n-o bănuisem în trecut,/ Dar văd din rimele-ți cu trudă închegate/ Că versurile-mi «șchioape» te-au durut…// Citește-ți epigrama încă-o dată:/ Deși nu ești deloc un Cincinat/ Vei observa că trebuie reparată/Și-un pic de spirit nu i-ar fi stricat.// Șchiop fu și Byron, mi se pare,/ Și-avea mai mult talent ca tine,/ De-ar sta talentul în picioare,/ Ar scrie toți măgarii bine".

Debutează în 1932, în revista *Licurici* (an. I, nr.2, 28 mai) a Liceului de băieți „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Chișinău cu poeziile *Aș vrea un basm* și *Primăvara*. Participă și joacă un rol determinant la crearea Societății culturale „Iulia Hașdeu", de pe lângă Liceul Eparhial de fete din Chișinău. Obține premiul II la un concurs al Societății „Tinerimea română" de la București, pentru un eseu cu tema *Drepturile femeii*. La solemnitatea înmânării premiilor, președintele societății, profesorul Nae Dumitrescu, declară: „De dumneata sunt convins că am să mai aud! Ai mari posibilități!"

La Burnas, face cunoștință cu Leon Panteleev din Chișinău, absolvent de filologie clasică, aflat atunci în faza îndeplinirii serviciului militar. Spre „dezamăgirea surorilor, cel dintâi «prieten» al Magdei era cu opt ani mai în vârstă ca ea, purta favoriți și semăna cu un personaj, taciturn și moale, din literatura lui Cehov" (E. Is.). Publică în Viața Basarabiei, anul III, nr. 3, martie 1934, poezia *Ploaie*. Revista a legat-o pe Magda Isanos de istoria literaturii basarabene. În revista Crai nou (an. I, nr. 3 din 31 martie) îi apare poezia *Toporași*. Contribuie la apariția revistei *Ghiocei*, organul Societății culturale a școlii, la care eleva clasei a VII-a devine redactor. În toamna aceluiași an este admisă concomitent la două facultăți: Litere și Filozofie (la care, din motive pecuniare, renunță după trei ani) și Drept ale Universității Mihăilene din Iași.

Cum arăta Magda în toamna anului 1934? Traian N. Gheorghiu de la *Însemnări ieșene* o vedea: „o ființă de o rară delicateţe sufletească și trupească, având o sănătate șubredă, dar și o mare dorință de a trăi". Dorel Elefterescu își amintea despre o fată „înaltă și voinică, cu cozi negre și groase, lăsate pe spate, cu fața albă și plină – ce strălucea de sănătate".. Studenții îi fac loc lângă dânșii și se întâmplă să o privească lung câte un profesor. (…) ea privește drept la oameni ca și cum le-ar spune: Eu am să învinG" (E. Is.).

Corpul profesoral este alcătuit din nume de somități. La Filozofie, Ion Petrovici predă „Istoria filozofiei moderne" și „Logica", iar Al. Claudian își ține cursul de „Introducere în filozofie". La Sociologie predă renumitul profesor Petre Andrei. Mai sunt și tinerii Dan Bădăreu, Mihai D. Ralea. La Drept, își țin cursurile Traian Ionașcu, Ion Coroi, Nicolai Buzea, toți cu doctorate făcute la Paris. Publică prozele *Despre iubirile mari, Îngerii, Magistrata, Studenta, Orașul cu minuni (Domnișoara Vanda), Omul cu cizme roșii*. Pe 18 septembrie 1935, la Chișinău, are loc ceremonia de înregistrare a căsătoriei Magdei Isanos cu Lev Panteleev, pentru ca, doar la un an, această „alianță bizară a două temperamente opuse" sa dea o fisură. La 31 ianuarie 1936, căsătoria lor s-a desfăcut prin consens.

Este recomandată de poetul Mihai Codreanu în cadrul unei ședințe a *Însemnărilor ieșene*, al cărei mentor era Mihail Sadoveanu, ca fiind „o poetă de o mare sensibilitate și, ceea ce-i mai rar pentru o femeie, de o reală profunzime". Începe colaborarea cu această revistă, publicând poemul *Dragostea mea*. Apoi publică cunoscutul său poem *Murim… ca mâine.* Cunoaște o perioadă de glorie literară: „Era confirmarea pe care o aștepta. Continuă să publice în *Viața Basarabiei*, devine colaboratoare a revistei *Însemnări ieșene*, unde publică cu regularitate până la sfârșitul anului când revista va fi suprimată. Paralel publică în *Cuget moldovenesc*, *Viața Basarabiei* și *Pagini basarabene*.

În toamna aceluiași an, la *Însemnări ieșene,* face cunoștință cu Eusebiu Camilar. „El îi aducea flori, îi văcsuia pantofii. (…) Nu l-a întrebat nimic, nici despre numele său ciudat, asemănător cu un pseudonim: Eusebius Camilar, cu care își semna poeziile, nici alte lucruri legate de condiția lui socială". Fiind întrebată de mamă ce studii are noul său prieten, Magda răspunse: „Îl iubesc! Cum era să-l întreb ce studii are?" (E. Is.). În această perioadă se apropie de studenții cu concepții democratice, integrându-se în „Frontul Democrat Studențesc".

Pe 31 martie 1938, la primăria Iași, se căsătorește cu Eusebiu Camilar, martori fiindu-le Nicu Călinescu, unchiul Magdei, și George Lesnea. „Erau un cuplu unic, ironizat de invidioși drept «mariajul dintre po-

BDD-A29266 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

ezie și proză»" (E. Is.) Se mută într-un apartament pe strada Sărăriei la madam Rabinschi, colţ cu Ralet, în apropierea casei care a fost ultima locuinţă a lui George Topârceanu. În mai, la ziarul Iașul, publică prozele *Despre iubirile mari*, *Îngerii*, *Magistrata*, *Studenta*, dar și recenzii despre *Enigma Otiliei* de G. Călinescu, *Temple în flăcări*, poeme de Victor Măgură și la povestirea pentru copii *Ivan Turbincă*. În vara anului 1938 Magda Isanos participă la conferinţe și la strângerea de fonduri pentru ajutorarea poporului spaniol. Merge în satul natal al lui Eusebiu Camilar, Oadeci, comuna Udești.

Toamna își ia licenţa în Drept. La scurt timp, Hitler invadase Polonia, Eusebiu Camilar a fost chemat pe front. Fondează împreună cu Ion Frunzetti, Laurenţiu Fulga, George Petcu și alţii „Gruparea scriitorilor tineri". Participă la ședinţele Societăţii „Noua Junime", înființată din iniţiativa lui Călinescu, unde citește din poeziile ei. În 1939, Mihai Isanos, numit recent director al spitalului Costiujeni, suferă un accident vascular cerebral, din fericire fără urmări. La 13 ianuarie Magda Isanos se înscrie în Baroul de Iași ca avocat stagiar în cadrul biroului de avocatură a lui Nicolae Apotecher. Colaborează la *Jurnalul literar*, an. I, nr. 1 din 1 ianuarie, cu recenzia la *Moldovenii* de Georgeta Mircea Cancicov, în nr. 2 din 8 ianuarie, cu recenzia la *Vulpea* de Mary Webb și poezia *Dimineaţa*, reprodusă în *Viaţa Basarabiei*, an. VIII, nr. 2–3 (februarie-martie). În „Jurnalul literar", nr. 17 din 12 februarie, publică recenzia la *Cartea cu amintiri* de Marcu Beza. Ulterior, în aceeași revistă, semnează versuri intitulate *Poem (Florile și fiecare sens luminos al lumii)*, *Rugăciune*, *Ziua mea netrăită*, *Noapte*, *În cimitir* și *Amurg*.

În același an are un succes răsunător în avocatură. Fondează, alături de Pan Halippa, N. Costenco, I. Buzdugan, O. Crușevan-Florescu, B. Istru, T. Nencev, V. Luţcan, „Societatea Scriitorilor din Basarabia".

În iunie 1940, armata și funcţionarii din Basarabia primesc ordin să părăsească teritoriul, în urma ultimatumului guvernului sovietic. Devenit de curând directorul spitalului, Mihai Isanos este nevoit sa-și lase casa și bibliotecă și să se retragă împreună cu familia la Iași. Imaginea Chișinăului abandonat, reconstituită din cuvintele medicului, este dezolantă: „Și în Chișinău era haos, străzile răsunau de huruitul tunurilor și de tancuri, în gară se pregătea ultimul tren spre România. Rușii intraseră de-acum în oraș, zâmbetul lor i-a uluit și i-a înșelat pe mulţi: nu Armata Roșie se deda la atrocităţi și jafuri, ci avangarda ei locală și bandiţii eliberaţi din pușcăria Chișinăului de un grup de comando paraşutat în zori. Rușii cumpărau tot ce găseau, mai ales ceasuri de buzunar, folosind din plin puterea crescută a rublei. Locuinţele celor plecaţi, devastate întâi de localnici, au fost apoi luate în primire de ei, iar lucrurile, duse cu trenul spre răsărit. După ce bătuseră în dungă toată ziua de 28, clopotele Basarabiei tăceau; în schimb, pe 2 iulie, la capătul termenului de evacuare, au vuit în tot restul ţării, unde s-a ţinut un moment de reculegere" (E. Is.). În Europa începuse marele măcel, civilizaţia ei cădea sub zodia urii: orașe bombardate, populaţii înfometate, evacuări și refugii, siluiri, prădăciuni și cruzimi. Soţii Isanos trec cu traiul în Iași, iar peste aproximativ o lună la București, pe strada Popa Nan nr. 49.

Susţine apariţia ziarului *Avântul* de la Iași, făcând parte din personalul redacţional alături de George Ivașcu, Alexandru Pini, Eusebiu Camilar. Suspectată de cenzură, gazeta nu mai apare.

La Iași se întâmplă lucruri îngrozitoare: profesorul Petre Andei își pune capăt zilelor, iar peste câteva zile sunt uciși Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Hotărăsc împreună cu Eusebiu Camilar, venit acasă într-un concediu medical, să deschidă un nou ziar – *Voinţa*, în care își investesc toţi banii. Primul număr apare la 2 aprilie 1941. Finanţele avute la dispoziţie nu sunt suficiente pentru a se impune pe piaţa presei, în plus au intrat cu un articol într-un scandal ce a grăbit decesul ziarului. Sosind la Iași, Eliza s-a înspăimântat: Magda însărcinată, îngrozitor de palidă și slăbită voia să continue editarea *Voinţei*. Mama insistă cu tărie și reușește să-și convingă fiică să plece cu ea la București.

Pe 8 iulie 1941 la spitalul Brâncovenesc din București Magda a născut o fetiţă, dându-i numele Elisabeta. Îi vor mai zice drăgăstos Zuţa, sau Zozoanca.

La 25 iulie, Mihai Isanos revine la Costiujeni, în calitate de director. Localitatea Cosânzeni nu a existat niciodată pe harta Basarabiei. Istoria n-a avut răbdare pentru ca acest toponim de basm să se oficializeze prin efortul lui Mihai Isanos care pregătește documentele necesare pentru a le da această denumire atât spitalului din Costiujeni, cât și localităţii din preajma acestuia. Momentul era oportun, căci lucra pe atunci o comisie de schimbare a toponimelor cu intenţia de a înlocui denumirile rusești sau rusificate.

În toamnă, la București, boala Magdei se agravează. În luna decembrie, Baroul din Iași înregistrează cererea sa din 28.11.1941, prin care ea înaintează un certificat medical, dând delegaţie pentru amânarea proceselor ei domnișoarei Veronica Zosin: „din motive independente de voinţa mea sunt ţinută să nu activez". După numai o lună, din dorinţă arzătoare de a-și menţine independenţa financiară, Magda se angajează în calitate de funcţionară la Institutul de Statistică. Are un program de șase ore de muncă cu o pauză în care își alăptează copilul adus acolo de sora Veronica. Nu a renunţat la slujbă decât după multe insistenţe din par-

BDD-A29266 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

tea familiei, când a fost convinsă că efortul era peste puterile ei. În același an Eusebiu Camilar este retrimis pe front, ajunge până în pragul Odesei.

În februarie 1942 Magda cu copilul, însoţit de Zebi şi de una din surori, pleacă la Costiujeni. Au rămas acolo până în aprilie, după botezul fetei. Aflarea îndelungată a lui Camilar pe front o exasperează pe Magda. Pentru a-i purta de grijă soţului ei pleacă la Iaşi, lăsând fetiţa la Costiujeni în grija bunicilor. Într-o scrisoare adresată mamei sale, Magda îi cere acesteia să-l convingă pe Mihai să intervină cu autoritatea lui pentru a-l rechema pe Eusebiu de pe front: „Războiul şi naşterea copilului ne-au luat toate puterile, el nu mai poate şi e hotărât să se sinucidă şi eu de asemeni, am ajuns la o limită pe care nu o putem depăşi, putem renunţa la viaţă, dar nu o putem reîncepe;

Eu, dragă mamă, voi considera indiferenţa lui tata faţă de rugămintea ce i-o fac, drept o aprobare tacită a morţii mele, nu vorbesc de moartea lui Zebi care vă este indiferentă, atâta doar ar trebui să ştiţi şi v-o spun, că moartea lui este şi moartea mea. Nu cred să vă gândiţi că fetiţa va fi pentru mine un sprijin şi un motiv de a supravieţui, am sacrificat prea mult pentru familia mea, ca să mă mulţumesc cu nişte rămăşiţe, dacă copilul poate rămânea în concepţia voastră, fără tată, poate rămânea şi fără mamă, cel puţin eu judec aşa; n-am să trăiesc decât o zi după moartea lui Zebi!" Pe front Eusebiu Camilar s-a îmbolnăvit de o congestie pulmonară şi a fost trimis la un spital din Chişinăul tocmai eliberat, apoi la partea sedentară.

Lipsurile financiare se fac simţite ca niciodată. În aprilie 1942, sosind pe neaşteptate la Iaşi, una din surorile ei a găsit-o dormind pe podea: dormea aşa de două săptămâni, căci paturile fuseseră vândute. Drept consecinţă Magdei i-au apărut durerile în încheieturi, i s-au umflat genunchii şi doctorul i-a descoperit „un suflu la inimă". A urmat un tratament cu salicilat, singurul existent pe atunci în cazul reumatismului. Moartea, o simplă ipoteză în versurile din tinereţea basarabeană şi ieşeană, devenise o teribilă prezenţă reală, şi astfel, cu primul volum de poezii, profilul ei poetic.

În toamna anului 1942 era iar la Costiujeni, dar nici acolo liniştită, ştiindu-şi soţul singur, de curând angajat ca recenzor literar la Radio Iaşi şi ca secretar de redacţie la ziarul *Cetatea Moldovei*. Familia se reuneşte pentru un scurt timp la Iaşi, însă foarte curând se desparte pentru că starea sănătăţii Magdei se înrăutăţeşte. „Crizele erau dramatice, atât pentru cea care le suferea, cât şi pentru cei din jur: senzaţie de sufocare, puls mărit, respiraţie precipitată, o greutate pe inimă, însoţite de o stare de panică." Pleacă la Bucureşti şi se internează la o clinică în grija surorii sale Silvia şi a doctorului C. Dimitriu. La recomandarea acestuia face organigrama inimii şi a aortei, care indică o deformare îngrijorătoare a inimii: „Avem graţie acestui procedeu, o imagine a inimii ei: în momentul acela, de formă alungită, mai bombată în partea de jos, ca şi cum acolo s-ar fi deplasat greutatea unei picături gata să cadă". I se administrează salicilat în continuare şi, ca prin minune, medicamentul are efect, starea i se ameliorează într-un chip extraordinar. Convinsă că se făcu cu ea o miracol, Magda avea să le poarte o profundă recunoştinţă Silviei şi doctorului Dimitriu, căruia îi va dedica primul ei volum de poezii, apărut anul următor. Volumul conţine 38 de poeme, ultimele nouă reunite într-un ciclu intitulat *Spital*.

În primăvara lui 1943, Magda plantează pomi în curtea casei din str. Mihai Săulescu. Publică în Cetatea Moldovei, Vremea, Revista Fundaţilor, Cuget moldovenesc poezii, precum *Spital*, *Auz*, *Poemul femeii care iubea primăvara*, *Când cel iubit...*, *Păsările*, *Solii cerului*, *Zeii*, *Fata bătrână*, *Bărbatul*, *Mai sunt câteva veri* şi altele. Se produce debutul editorial cu volumul intitulat *Poezii*, apărut la Iaşi, la Editura Institutul de arte grafice „Brawo", sub îngrijirea lui Eusebiu Camilar.

Începutul anului 1944 venea cu semne rele: „De Anul Nou 1944, la Costiujeni, Magda era costumată în ţigancă, în «Carmen» care iubea libertatea şi ghicea viitorul: fustă creaţă, bani găuriţi împletiţi în părul care-i zornăia la fiecare mişcare. Le ghicea viitorul surorilor în cărţi, sfătuindu-le să nu să se mărite, ca ea, pe timp de război. Sfatul, cel puţin pentru Silvia, venea cam târziu: tocmai îşi sărbătorea logodna. Fetele erau în crinoline albe, confecţionate din valuri de tifon, material care amintea că petrecerea era doar o iluzie, că se aflau într-un spital cu sute de răniţi. Pentru că începea un an, pe care toată lumea îl considera decisiv, Lena Alistar a desemnat prin câte o culoare «marile naţiuni» adversare în război şi a pornit să aşeze cărţile, ca să afle care va fi soarta României. Rezultatul a surprins: ţării noastre «îi cădeau ruşii la aşternut». Unii au râs, considerând că predicţia nu era decât o glumă" (E. Is.).

La câteva zile după revelion, tăişul bolii a fulgerat-o din nou, crizele reapăruseră şi Magda se internă la spitalul C.F.R. din Bucureşti. I s-au făcut iarăşi analize, cea a sângelui dovedea o creştere a globulelor albe, ceea ce, împreună cu febra, semnala un focar infecţios. În lipsa penicilinei, i se administrau tonice cardiace, obişnuite pe atunci. Tratamentul nu mai dă aceleaşi rezultate spectaculoase. După o mică ameliorare pleacă la Iaşi, de unde primeşte primele semne că previziunile de revelion încep să se adeverească. În martie Mihai Isanos primeşte ordinul de evacuare urgentă a spitalului din Costiujeni. Vremea, Revista Fundaţiilor, Victoria, Orizont şi Tribuna poporului publică sub semnătura Magdei Isanos poeziile

BDD-A29266 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

Bunavestire, *Oglinzi*, *Oamenii*, *Toamnă*, *Duhurile pământului*, *Am văzut și eu oameni plecând*, *Aștept anul unu*, *Doamne, n-am ajuns până la tine*, *Munții lumii pe inima mea*, *Ospăț*, *Aceste mâini* ș.a. În martie, Eliza sosește cu unul din ultimele trenuri de la Iași ca să o ia pe Magda la București.

La București, în strada Popa Nan, nr. 49, unde locuiau din bunăvoința doamnei Zamfirescu, pericolul nu i-a înconjurat. Bombardamentul american din 4 aprilie 1944 a prelungit seria necazurilor în familia Isanos și în viața Magdei. Destinul o mâna implacabil către sfârșit. Cerul s-a umplut de avioane: „Pe acoperiș de casă aterizase un vagon de tramvai, peste tot morți înșirați pe străzi, mai ales copii, acoperiți cu ziare. Așa arăta centrul Bucureștiului după bombardamentul american de la 4 aprilie 1944". Magda cu fetița și cu două din surori, Veronica și Zica, au părăsit orașul, strecurându-se pe străzile blocate de dărâmături în mașina unui prieten de familie. Se îndreptau spre satul Costești din Argeș, unde Magdei i se dăduse drept de a locui ca refugiată din Iași, în ciuda celor două certificate legalizate de Prefectura Poliției Capitalei, prin care doctorul Dumitriu recomanda șederea ei într-o stațiune de altitudine moderată, Câmpulung Muscel sau Pucioasa.

Gazda din Costești, o localitate situată într-o zonă de dealuri joase, le-a dat „camera mare", friguroasă, căci nu fusese încălzită toată iarna. Când s-a făcut foc, a ieșit fum și a trebuit să fie deschisă fereastra. Pe deasupra Costeștiului treceau valuri de avioane în drum spre București, care aruncau la întoarcere butoaie goale cu benzină. Spaima era aproape la fel ca în oraș, iar singurul adăpost era șopronul din curte, rece și acesta. Camera mare găzduia cinci persoane, patru adulți și un copil. Ca să mai respire, Magda se plimba prin curte. Abia prin iunie s-au îndreptat cu toții spre Drăganu, Argeș, unde au găsit o casă cu o grădină în spate care i-a dat Magdei ultimele senzații de liniște și împăcare. Aici își scrie versurile-premoniții: „Mă bate în față răcoarea morții,/ S-au fost deschis canaturile porții,/ Văd întunericul./ Vâslește, vâslește puternicul/ Charon, aud lopețile,/ În urma mea rămân diminețile."

La 23 august, Basarabia era definitiv pierdută. Magda, având în ea dorul de provincia ireversibilă, plângea împreună cu surorile, fără să-și poată spune păsul. În vremea aceasta avangărzile sovietice intrau în București și înaintau spre Piața Victoriei.

În noaptea de 5 spre 6 iunie un bombardament de aviație distruge toate manuscrisele Magdei și ale lui Camilar din locuința lor din Iași. A rămas doar un caiet, cu patru povestiri inedite, păstrat de dna Gorgos, prietena Magdei, care l-a descoperit în grădina casei. În septembrie puhoiul oștii sovietice ajunse și la Drăganu în drumul lor spre Vest. Familia a hotărât să plece spre casa din București, care, din fericire, nu era atinsă de bombe.

La București, deși se simțea tot mai rău, a transcris și a grupat poeziile în vederea unui volum – *Imnuri pentru pământ*, pe care l-a predat Editurii Fundațiilor Regale pe 9 sau pe 10 noiembrie. Unul din poeme se intitula *Țara luminii*, amintind astfel de „«svetuciaia Basarabia», cum o numeau rușii de la «svet», lumină: «Luminoasa Basarabie»". Lucrează împreună cu Eusebiu Camilar la drama *Focurile* despre răscoala lui Horia. Citea gazetele, scria articole, crezând cu naivitatea celui curat că lumea era însetată de adevăr și dreptate. N-a fost comunistă, ci a crezut în niște idei care, întâmplător sau nu, coincideau cu cele ale mișcării de stânga, pe atunci antifascistă și antitotalitară: umanism, democrație, dreptate și adevăr. „Magda căuta să nu ne îngrijoreze și spunea că stând în pat, căci i se recomandase odihnă multă și lipsă de efort, ea tot poate face multă treabă și se apucase să tricoteze ciorapi de lână pentru toți bărbații familiei – și lucra cu râvnă și se bucura când mai înzestra încă pe un cumnat cu o pereche de ciorapi." (Veronica Isanos-Luscalu, *Memorii*)

În dimineața de 16 noiembrie, profesorul Dimitriu a fost să o vadă. A stat puțin apoi a plecat, zicând „La revedere". Magda îi răspunse: „La revedere, doctore, pe lumea cealaltă". În pofida destinului, „era înconjurată de o aură de umor: făcea parte din frumusețea ei, din farmecul inteligenței". ...A fost înmormântată duminică, pe 19 noiembrie, la cimitirul „Reînvierea", în cavoul doamnei Zamfirescu (ulterior va fi reînhumată în parcela scriitorilor de la Bellu). Pe placa de marmură stau săpate versurile: „Oamenilor voiam să le las/ sufletul meu drept pâine de popas,/ drept livadă și cer./ Tuturor acelora care nu mă cer/ și nu mă cunosc, am venit să le fiu/ o candelă pentru mai târziu". Epitaful este compus din versurile ușor modificate ale poemului *Doamne, n-am isprăvit!* „Murea așa de tânără pentru a-i trezi pe ceilalți la realitate", avea să conchidă mai târziu fiica ei, Elisabeta.

În 1945, la Editura Fundațiilor Regale apare volumul postum *Cântarea munților* și drama în patru acte *Focurile* (o dramatizare a romanului *Crăișorul* de Liviu Rebreanu), scrisă împreună cu Eusebiu Camilar, în colecția *Operele premiate ale scriitorilor tineri români*, *Fundația pentru literatură și artă*. Peste un an, la Editura Fundațiilor Regale, apare volumul *Țara luminii*. În 1947, Editura „Casa Școalelor" editează *Poezii* cu prefață de Camil Baltazar. În 1955, La Editura de stat pentru literatură și artă apare placheta *Versuri*, cu un cuvânt introductiv de Veronica Porumbacu. În 1947, la Editura „Minerva" apare o antologie a poemelor Magdei Isanos. Reținem din postfața acesti cărți, semnată de Magda Ursache: „În puținii ani care

BDD-A29266 © 2016 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

i s-au dat nu vom descoperi evenimente neobișnuite, spectaculoase, ci o serie de mici întâmplări destinate să provoace în conştiinţa autoarei ecouri extrem de adânci, trecute, în ultimă instanţă, în forma patetică a poemelor. În locul biografiei propriu-zise există poezia, există legenda unei fete care a iubit copacii, frunzele, bostanii, culoarea, lumina, cu un anume narcisism, ca şi cum ar fi fost ea însăşi risipită prin livadă ori câmpie, luând chipuri dintre cele mai felurite" (p. 192) În 1989, la Editura „Literatura artistică" din Chişinău apare în grafie latină *Confesiuni lirice*, ediţie îngrijită de Vasile Badiu. În 1996, apare ediţia bilingvă română-franceză *Poezii/Poésies*, traducere de Elisabeta Isanos. Versurile Magdei Isanos au mai fost traduse în engleză, germană, maghiară, rusă ș.a.

Acesta este traseul uneia dintre cele mai talentate poete a culturii române. Dintr-o existenţă încarcerată într-o fiziologie dureroasă și tragică, Magda Isanos a ştiut să edifice o literatură optimistă, reconfortantă, cu note dominant luminoase. Va rămâne fixată în istoria literaturii ca un poet solar, care, sub presiunea sfârşitului subit, a cântat viaţa colectivă în solemnităţi de odă și frenezii imnice, în erupţii patetice și elanuri confesive.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ciopraga C. Prefaţă la: Cântarea munţilor. Versuri, proză şi publicistică, Ediţie şi tabel cronologic de Margareta Husar. BPT, Bucureşti: Minerva, 1988.
2. Manolescu N. Prefaţă la: Poezia modernă de la G. Bacovia la Emil Botta. Vol. I, Bucureşti: Editura pentru literatură, 1968.
3. Ştefănescu A. La o nouă lectură: Magda Isanos. În: România literară, nr. 42, 1994.
4. Site: http://www.isanos.ro
5. Festivalul se desfăşoară anual în satul de baştină al lui Eusebiu Camilar, Udeşti, jud. Suceava.
6. Timonu D. Scara din umbră și lumină. Chișinău, 2008.
7. Mănucă D. Literatură, identitate și regionalism. Iași: Princeps Edit, 2012.
8. Fulga L. Tânăra lirică basarabeană. În Jurnalul literar, nr. 23, 1938.
9. Isanos Elisabeta. Cosânzenii. Timişoara, Augusta/Artpress, 2005.
10. Cimpoi M. O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia. Chişinău: Arc, 1996.

Ion Bolocan. *Rugăciunea*, 1990,
bronz, granit, 49 cm × 6,5 cm × 10 cm

BDD-A29266 © 2016 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)